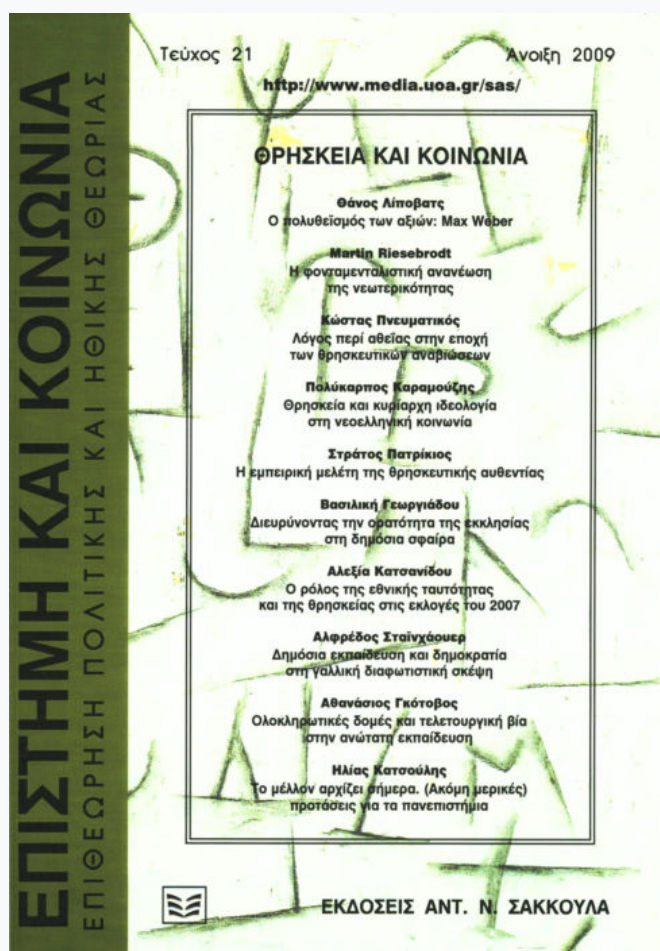

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 21 (2009)

Θρησκεία και Κοινωνία

Elie Barvani, Φονικές θρησκείες [τίτλος πρωτοτύπου: Les religions meurtrières]

Βασιλική Τσιλιγγίρη

doi: [10.12681/sas.470](https://doi.org/10.12681/sas.470)

Copyright © 2015

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσιλιγγίρη Β. (2015). Elie Barvani, Φονικές θρησκείες [τίτλος πρωτοτύπου: Les religions meurtrières]. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 21, 297–301. <https://doi.org/10.12681/sas.470>

επιτελούσαν πια τον παραδοσιακό ενωτικό τους ρόλο, εκείνο της άμβλυνσης των διαφορών, αλλά λειτουργούσαν ως παράγοντες διχασμού και διαίρεσης.

Η αναζωπύρωση του θρησκευτικού συναισθήματος, η ζωνηρή δραστηριοποίηση της νέας θρησκευτικής Δεξιάς και η ριζοσπαστικοποίηση της πολιτικής υποχώρησαν με την πάροδο του χρόνου. Σε αυτή την υποχώρηση συνέβαλε η δραματική αποτυχία της πολιτικής της αμερικανικής κυβέρνησης σε όλα τα μέτωπα. Η ολοένα και μεγαλύτερη αποδοκιμασία εντός και εκτός Αμερικής της οποίας έτυχε η πολιτική Bush συνηγορούν, κατά τον συγγραφέα, στην επικύρωση της θέσης ότι η ριζοσπαστική παράδοση της φιλελεύθερης δημοκρατίας, ο ατομικισμός και ο θρησκευτικός πλουραλισμός μπορούν να αναχαιτίσουν τη δημιουργία ολοκληρωτικών πολιτικών μορφών και συμπεριφορών. Η διαπίστωση, όμως, ότι ακόμη και σε μια χώρα με ισχυρή δημοκρατική παράδοση, όπως είναι οι ΗΠΑ, είναι δυνατόν να κατισχύσουν, έστω και για περιορισμένο χρονικό διάστημα, αυταρχικοί πολιτικοί προσανατολισμοί, είναι ικανή να εγείρει ευρύτερους προβληματισμούς. Η σαφής θέση του Gentile, η οποία διαπερνά όλο το βιβλίο, εκφράζεται από τον ίδιο ως εξής:

Η θρησκεία δεν αποτελείται μόνο από αξίες και υπερβατικότητα αλλά, όπως και η πολιτική, αποτελείται και από εξουσία και θέληση για ισχύ. Όταν θρησκεία και πολιτική ενώνουν τις δυνάμεις τους στην άσκηση της εξουσίας, ιεροποιώντας την πολιτική ή πολιτικοποιώντας τη θρησκεία, προδιαγράφεται μια εποχή ανασφάλειας και αβεβαιότητας για την ελευθερία και την ανθρωπινή αξιοπρέπεια, τόσο στο πεδίο της πολιτικής όσο και σε εκείνο της θρησκείας.

Βέρα Τίκα

Élie Barvani, *Φοινικές θρησκείες* [τίτλος πρωτοτύπου: *Les religions meurtrières*], μτφρ.-επίμετρο Μ. Μητσός, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2007, 187 σελ.

Ο Barvani, καθηγητής της ευρωπαϊκής ιστορίας στα πανεπιστήμια του Τελ Αβίβ, της Ρενς και της Σορβόνης, πρώην πρέσβης του Ισραήλ στη Γαλλία και σήμερα διευθυντής της επιστημονικής επιτροπής του Μουσείου της Ευρώπης στις Βρυξέλλες, δεν ασχολείται με τα αίτια (της παρουσίας, της

υποχώρησης ή της επανεμφάνισής) της θρησκείας αλλά, όπως γράφει, 'μετα αποτελέσματα της' και ιδιαίτερα με 'τη φονική βία στην οποία επιδίδονται οι θιασώτες της'. Αφετηριακή διαπίστωσή του είναι ότι 'η θρησκεία παγκοσμιοποιήθηκε'. Για να κατανοήσει ο δυτικός άνθρωπος αυτόν τον νέο παγκοσμιοποιημένο κόσμο πρέπει να βγει από τον εαυτό του, προκειμένου να διεισδύσει σε συστήματα σκέψης που του είναι ριζικά ξένα, με απώτερο στόχο να αμυνθεί απέναντι στη νέα πραγματικότητα των 'φονικών θρησκειών'.

Κάθε θρησκεία είναι πολιτική, με εξαίρεση, όπως γράφει ο Barvani, τις εκκοσμικευμένες δυτικές κοινωνίες. Αυτό σημαίνει πως, με εξαίρεση τις τελευταίες, η κοινότητα και η ομάδα είναι εκείνες που επιβάλλουν στα άτομα τη θρησκεία, προκειμένου αυτή με τη σειρά της να δημιουργήσει την ταυτότητα της κοινότητας και της ομάδας απέναντι σε εκείνους (τους άπιστους, τους αιρετικούς, τους σχισματικούς ή ό,τι άλλο) που ανήκουν σε άλλη θρησκευτική κοινότητα/ ομάδα. Η θρησκεία, σύμφωνα με τον Barvani, δεν είναι 'πολιτική' μόνον επειδή είναι 'πολεμική', αλλά και επειδή νομιμοποιεί την εξουσία. Η θρησκευτική νομιμοποίηση της εξουσίας των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων κάνει ακατανίκητες όχι τις συγκεκριμένες δυνάμεις αλλά την ίδια τη θρησκεία, εφόσον το να αντισταθεί κανείς στην κοινωνική τάξη 'θα ήταν σαν να αντιστεκόταν στους θεούς'.

Βασική θέση του συγγραφέα είναι ότι ο φονταμενταλισμός αποτελεί 'μια συγκεκριμένη ανάγνωση της θρησκείας', είναι επομένως μια πνευματική κατάσταση εξίσου παλιά όσο και οι ίδιες οι θρησκείες. Για να αναπτυχθεί, πρέπει να υπάρχει ένα σώμα ιερών κειμένων που εκφράζει τον θεό λόγο και στο οποίο μπορεί κάποιος να στηριχθεί. Λόγω των διαφόρων ερμηνειών που σωρεύονται με την πάροδο του χρόνου, είναι μεγάλος ο πειρασμός της 'επιστροφής στις πηγές της πίστης'. Όλες οι λεγόμενες γραπτές θρησκείες γνώρισαν αυτόν τον φονταμενταλιστικό πειρασμό. Ο Barvani υποστηρίζει πως στη σύγχρονη εποχή γνωρίζουμε τέτοια φαινόμενα τα οποία, όμως, η κοινωνία και το κράτος τα ανέχονται λόγω της απαραίτητης ανοχής της δημοκρατικής πολιτείας και για όσο χρόνο τα φαινόμενα αυτά δεν ταυτίζονται με τη βία. Ο φονταμενταλισμός γίνεται επικίνδυνος (και τότε η δημοκρατική ανοχή πρέπει να εξαντλείται) όταν η φονταμενταλιστικά κινητοποιημένη θρησκεία, αντί να απέχει από τη σφαίρα της πολιτι-

κής, προσπαθεί να την κυριεύσει με βίαια μέσα, όταν δηλαδή ο φονταμενταλισμός γίνει 'επαναστατικός'.

Ο 'επαναστατικός φονταμενταλισμός' αποτελεί μια ολοκληρωτική ανάγνωση της θρησκείας, υποστηρίζει ο συγγραφέας ο οποίος, σημειωτέον, δεν αποδέχεται τις κοινωνικές διαστάσεις που, σύμφωνα με άλλους αναλυτές, συνοδεύουν την εμφάνιση του επαναστατικού φονταμενταλισμού. Αυτός, ωστόσο, δεν είναι αποκλειστικά μουσουλμανικός, αλλά πρόκειται για μια διανοητική στάση που, ανάλογα με την εποχή, έχει εκδηλωθεί με μικρότερη ή μεγαλύτερη ένταση σε όλες τις εξ αποκαλύψεως θρησκείες. Ο επαναστατικός φονταμενταλισμός, σύμφωνα με τον Barvani,

είναι ένα σύστημα όπου η θρησκεία περιβάλλει ολοκληρωτικά το πολιτικό πεδίο, εκφυλίζοντας την πολυπλοκότητα της ζωής σε μία και μοναδική επεξηγηματική αρχή η οποία αποκλείει με βίαιο τρόπο όλες τις άλλες.

Λειτουργεί, δηλαδή, όπως μια ολοκληρωτική ιδεολογία. Σε ό,τι αφορά στον χριστιανικό επαναστατικό φονταμενταλισμό, αυτός, σύμφωνα με τον συγγραφέα, 'ξεκίνησε ηττημένος'. Ο διαχωρισμός κράτους-εκκλησίας που συντελέστηκε στη Δύση, κατέστη δυνατός λόγω μιας και μόνο ιδιαιτερότητας του χριστιανισμού: της δυαδικότητας των δύο εξουσιών/βασιλείων, του εγκόσμιου και του πνευματικού, τα οποία διαχωρίστηκαν εξ αρχής. Σε ό,τι αφορά τον εβραϊκό επαναστατικό φονταμενταλισμό, υποστηρίζει πως το εβραϊκό κράτος ήταν η ευκαιρία αλλά και η καταστροφή του καθώς όρια του φονταμενταλισμού αυτού έγιναν ακριβώς τα όρια του κράτους.

Η πιο επιβλαβής μορφή επαναστατικού φονταμενταλισμού σήμερα, σύμφωνα με τον Barvani, είναι ο ισλαμικός φονταμενταλισμός. Αν η 'τύχη' της Δύσης ήταν η κοσμικότητα, η 'ατυχία' του Ισλάμ ήταν η σύγχυση μεταξύ της εγκόσμιας και της θρησκευτικής σφαίρας. Μόνο η θρησκευτική εξουσία ήταν εντελώς νόμιμη στον ισλαμικό κόσμο και το Κοράνι κηρύχθηκε εξ αρχής ο τέλειος, αμετάβλητος και αιώνιος νόμος. Παρότι το Ισλάμ δεν είναι ασυμβίβαστο με τον ορθό λόγο, ο συγγραφέας διερωτάται πώς εξηγείται η οδυνηρή αντίθεση ανάμεσα σε αυτό που ήταν κάποτε το Ισλάμ και σε αυτό που είναι σήμερα. Οι μουσουλμάνοι αναζητώντας τους λόγους της παρακμής του κλασικού Ισλάμ, έκαναν τη χειρότερη επιλογή: προσκολλήθηκαν σε ένα εξιδανικευμένο παρελθόν, επιρρίπτοντας στους άλλους την ευθύνη για την εξαφάνισή του.

Τι είναι, λοιπόν, ο ισλαμισμός; Πρόκειται για το φανατικό Ισλάμ που επιδιώκει τον εξισλαμισμό της κοινωνίας με την ίδρυση ενός αυθεντικού μουσουλμανικού κράτους, με την εκ νέου δηλαδή ανακάλυψη της χαμένης ενότητας ανάμεσα στην πολιτική εξουσία και στην κοινότητα των πιστών. Όπως και με τους άλλους ολοκληρωτισμούς του 20^{ου} αιώνα, το ίδιο το κράτος δεν έχει σημασία. Είναι ένα εργαλείο που πρέπει να χρησιμοποιηθεί για την επίτευξη ενός στόχου που το υπερβαίνει και του οποίου η επίτευξη θα οδηγήσει μοιραία στην κατάργησή του. Οι ισλαμιστές δεν έπαψαν να ενδιφέρονται για το μουσουλμανικό κράτος, επιδιώκοντας την κατάκτησή του, αλλά το πεδίο της μάχης έλαβε πλέον παγκόσμιες διαστάσεις. Αυτό είναι έργο μιας νέας γενιάς επαναστατών φονταμενταλιστών, ισχυρίζεται ο Barvani, αναλύοντας το φαινόμενο της Αλ-Κάιντα και προβαίνοντας σε επιστημονικές ως προς τα οργανωτικά και τον ιδεολογικό πυρήνα της συγκεκριμένης οργάνωσης.

Η μάχη κατά του μουσουλμανικού επαναστατικού φονταμενταλισμού αποτελεί το μέγιστο στοίχημα του 21^{ου} αιώνα. Για την οικοδόμηση της παγκόσμια τάξης ο συγγραφέας των *Φονικών θρησκειών* θεωρεί απαραίτητη την ενότητα της Δύσης, δηλαδή ένα όργανο ευρω-αμερικανικών διαβουλεύσεων, στο ύψιστο δυνατό επίπεδο. Απαραίτητο θεωρεί, επίσης, ένα νέο μοντέλο ενσωμάτωσης των μουσουλμάνων που ζουν στον δυτικό κόσμο. Εξετάζοντας το γαλλικό και το αγγλικό μοντέλο ενσωμάτωσης των μεταναστών, καταλήγει στην άποψη ότι η αποτυχία της ενσωμάτωσης γεννά δυσανεμία, περιχαράκωση στην κοινότητα και μια τάση να αναζητηθεί νόημα εκεί που υπάρχει μια πιθανότητα να βρεθεί. Αλλά και μια αρμονική ενσωμάτωση δεν αποτελεί από μόνη της εγγύηση κατά του φονικού φανατισμού, αν και κατ' αυτόν τον τρόπο οι δυνατότητες του τελευταίου μειώνονται αισθητά. Η δημοκρατία δεν πρέπει μόνο να απαγορεύσει την παραβίαση των νόμων της, πρέπει να απαιτήσει και την αποδοχή της ηθικής της. Με άλλα λόγια, το ζητούμενο είναι να αποκατασταθεί η κληρονομιά του Διαφωτισμού. Ο Barvani τάσσεται ακόμη κατά του διαλόγου των πολιτισμών, υποστηρίζοντας πως κανένας διάλογος δεν είναι εφικτός μεταξύ πολιτισμού και βαρβαρότητας.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε πως η διάκριση που κάνει ο συγγραφέας ανάμεσα στον 'γραφικό' φονταμενταλισμό και στον βίαιο 'επαναστατικό' φονταμενταλισμό είναι αμφισβητήσιμη. Προσπαθεί να θεμε-

λιώσει μια τυπολογία περί φονταμενταλισμού κατ' ουσίαν μόνο με ένα παράδειγμα, ταυτίζοντας δομικά τον επαναστατικό φονταμενταλισμό με το Ισλάμ. Δεν κάνει καμία αναφορά στον προτεσταντικό φονταμενταλισμό των ΗΠΑ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και αποσιωπά το γεγονός ότι και οι 'γραφικές' κοινότητες τύπου Έμις εμπεριέχουν βία και καταναγκασμό, στοιχεία δηλαδή του 'επαναστατικού' φονταμενταλισμού.

Επιπλέον, ο Barvani τεκμηριώνει τις απόψεις του βασιζόμενος σε στερεοτυπικές αντιλήψεις, όπως για παράδειγμα όταν υποστηρίζει την άποψη πως οι μουσουλμάνοι στερούνται περιέργειας. Το ύφος του είναι σχεδόν διδακτικό και όλο το βιβλίο βρίθκει ηθικολογιών και επικλήσεων που στοχεύουν στο συναίσθημα του αναγνώστη, γεγονός που αμαυρώνει την αντικειμενικότητα που ο ίδιος θέλει να προσδώσει στο έργο του. Εκστασιασμένος μας ζητά να ξαναμάθουμε να κάνουμε πόλεμο, γιατί ανάμεσα στον πολιτισμό και τη βαρβαρότητα κανένας διάλογος δεν είναι εφικτός, καλώντας μας να υπερασπιστούμε τις δυτικές αξίες και τη δημοκρατία για το μέλλον των παιδιών μας. Ίσως, όμως, το αίτημα που διατυπώνει προς τον αναγνώστη, να βγει από το δικό του σύστημα σκέψης ώστε να μπορέσει να διεισδύσει σε ένα σύστημα σκέψης ριζικά ξένο, στο τέλος-τέλος να αφορά περισσότερο τον ίδιο τον συγγραφέα των *Φονικών θρησκειών*.

Η ελληνική έκδοση συνοδεύεται από σημειώσεις και επίμετρο του μεταφραστή.

Βασιλική Τσιλιγγίρη

Αλέκος Παπαδόπουλος, *Τα βήματα του Έστερναχ, Η Ελλάδα μετά το 2010*, βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 2008, 153 σελ.

Το Έστερναχ είναι μια μικρή πόλη του Λουξεμβούργου από την οποία ξεκίνησε το 698 μ.Χ. ένας βενεδικτίνος ιεραπόστολος για να προσηλυτίσει ολόκληρη την Κεντρική Ευρώπη. Σήμερα, οι κάτοικοι της περιοχής – τιμώντας τον άγιο πλέον Βίλλιμπροντ–, για να περιγράψουν τη δυσκολία του ανθρώπου να προσεγγίσει την τελική σωτηρία, κινούνται προς την εκκλησία κάνοντας τρία βήματα μπροστά και δύο πίσω. Ανάλογη, κατά τον Αλέκο Παπαδόπουλο, είναι η πορεία της χώρας σήμερα.

Μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ, δεν έγιναν τα απαραίτητα βήματα για την περαιτέρω ανάπτυξη της χώρας με αποτέλεσμα σήμερα να